

Virtuális tömegek bölcsességén innen és túl

PRAZSÁK Gergő, PhD

Eötvös Lóránd University of Sciences, Doctoral School of Sociology
prazsak@gmail.com

Abstract: Beyond the Wisdom of Virtual Masses

In our last year's paper, we briefly pointed at the central element of the psychological and social changes caused by new information devices, namely the new knowledge.

This paper presents the metamorphosis of knowledge, emphasizing the operation of mass knowledge production systems (Wikipedia). We examine the means through which wisdom overcomes the stupidity of virtual masses.

The presentation cannot disregard the new knowledge produced by Big Data devices, strongly connected to the evolution of artificial intelligence. The question arises: can we talk about a sort of „Ding an sich” knowledge, produced and existing independently from humans?

Keywords: *new knowledge, virtual masses, Wikipedia, Big Data devices.*

A 21. századból származó korszerűtlen elmékedéseket tart kezében az olvasó. Leg-
alábbis amennyiben e dolgozat első felében megfogalmazottakat nézzük. Elsősorban
technológiai értelemben érezhet hiányosságokat, miközben ezek talán – ahogy az a dol-
gozat második feléből majd kiderül – némi örömrre is alkalmat adhatnak talán. Egyelőre.
Ki tudja, meddig még – ha egyáltalán.

A virtuális tömegek bölcsességén innen

Az internet megjelenésével egyértelmű, hogy új társadalomtörténeti korszakba lépett
az emberiség. Az elmúlt évszázad végén több teoretikus számos fogalmat használt a
jelenség leírására. Felülemelkedve a fogalmak dzsungelén, ugyanakkor mégis felvil-
lantva azokat, érdemes lehet egy pillanatra szemügyre venni, hogy a különböző társada-
lomkutatók az új korszak mely elemeit emelték ki.

A technológiai determinizmus megközelítése a 20. század elején széles körben elter-
jedt. A gépek, az üzemek, a tömegtermelést biztosító ipar, a háborúk borzalmai, az
atomenergia megjelenése mind egy-egy megjelenési formája a *technológiai civilizáció-*
nak. (Schelsky, 1961) Sőt, Scheler nyomán Schelsky kifejezetten *technológiai tudásról*
beszél, megkülönböztetve az *értelemadó* (metafizikai) tudástól – ahogy arra Karácsony
András (2002) rámutat. Inkább ez utóbbit, az értelemadó tudást hangsúlyozza Rolf
Kreibich (1986), amikor *tudománytársadalomról* (*Wissenschaftsgesellschaft*) értekezik.
Az *információs társadalom* kifejezés ennél jóval inkább technológiai jellegű, gyakran
arra a technológiai determinizmusra utal, amelynek középpontjában a technológia vezé-

relte, illetve kontrollálta társadalmi együttélés áll. (Nora és Minc, 1980) Ennek volta-képpen egy speciális esete a *hálózati társadalom*, még akkor is, ha Castells árnyalni próbálja a technológiai determinizmust. „A technológia nem meghatározza a társadalmat, hanem mintegy kifejezésre juttatja. Am a társadalom sem határozza meg a technológiai újításokat, hanem csak felhasználja azokat.” (Castells, 2005, 38) A megközelítések legtöbbször az *információhoz* és a *tudáshoz* kapcsolódik még akkor is, ha különböző jellemzőit emelik ki a kutatók. Fritz Machlup 1962-ben például a gazdasági jellemzőket hangsúlyozza, miközben azt vizsgálja, hogy az oktatás-kutatás, a tömegmédiá, az információtechnológiák és információ szolgáltatások az előállított bruttó nemzeti termék (GNP) egyre nagyobb részét jelentik. Ezért aztán véleménye szerint *tudásiparról* (Knowledge Industry) kell beszélni. Nico Stehr terminológiája a *tudástársadalom* (Knowledge Society). Megközelítése szerint a tudástársadalom megjelenése „elsősorban a gazdaság struktúrájában jelent radikális átalakulást”. (Stehr, 2002, 10) Meglátásom szerint Stehr helyesen emeli ki, hogy „bármely modern társadalom szociológiai elemzésének fókuszában a társadalmi kapcsolatokban jelenlévő tudásnak kell állnia, a tudás hordozójával, a változások következményeivel, valamint a hatalmi kapcsolatok és társadalmi konfliktusok forrásaival együtt”. (Stehr 2002, 10) Sőt, Stehr megközelítése nyugodtan összekapcsolható Castells hálózati társadalomról való elképzelésével, amelynek során a Stehr-féle modern társadalmak globálissá válnak a hálózat széleskörű kiépítése, az internethez való csatlakozás fizikai és lelki korlátjainak leépülése következtében. Ebben az értelemben nemcsak arról van szó, hogy a földön bármely két különböző helyen élő ember könnyedén kapcsolatba kerülhet egymással, hanem arról is, hogy a korábbi elválasztottság kulturális, lelki faktorai is leomlóban vannak (erre utal McLuhan 1962-es *globális falu* metaforája). Ezzel együtt természetesen rendkívüli problémát jelentenek az információs társadalom kiépülése szempontjából is azok az egyenlőtlenségek, amelyek globális szinten vannak jelen földrészek, országok, régiók között. Ebből a szempontból ki kell emelnünk az *infrastruktúrát*, a *társadalmi és kulturális környezetet*, a *használat módját*, a *biztonsági szabványokat*, a *jogi szabályozást*, az *üzleti környezetet*, ahogy hangsúlyozza azt az Economic Intelligence Unit E-readiness indexe is. Az United Nations International Telecommunication Union ICT Development Indexe három nagyobb alindex szerint rendezi a világ országait az elektronikus hálózati felkészültség szerint. Az egyik alindex a vezetékes és mobiltelefon, a számítógép- és internethozzáférést vizsgálja, a másik az elektronikus kommunikációs eszközök használatát, a harmadik pedig azokat a készségeket, amelyek az eszközök használatához szükségesek (iskolázottsági arányt, a felnőttkori írástudók arányát). A 2017-ben publikált adatok szerint Európában Magyarország a 31., Románia a 35. helyen található (ITU 2017). Az index értékei szerinti különbségek ezen országok és a világ leginkább elmaradott országai között mintegy hat-hétszeresek. Azaz rengeteg ember marad ki az internet használatából. Ők szélsőséges esetben a rogersi értelemben vett *lemaradók* (Rogers, 2003), akiknek akár a hozzáférés hiánya, akár az ismeretek hiánya miatt nincs lehetőségük arra, hogy a hálózatra kapcsolódjanak. Ők a digitális világ és ezzel együtt a Föld

szegényebb oldalán élnek. A tudáshoz való hozzáférés azonban nyilvánvalóan őket is megilleti. Önmagában kérdés, hogy lehet-e bármit is tenni ennek a problémának a megoldása érdekében. Ennél azonban többről is, másról is szó van.

Az új tudás

A tudás tárolt, visszakereshető, rendszerezett információ. Ezért aztán az új kommunikációs technológia mindezen területeken előrelépéseket tett a korábbi korszakokhoz képest, kiépítve a tudástársadalmat. A kiépülés során alkalmazott technológiák, technológiai fejlesztések szempontjából is az *interaktivitás* a kulcsszó. A médium közvetítette interaktivitás soha nem látott mértékben terjedhetett el. A széles körben elterjedt interaktivitás számos területen fejt ki hatásait, többek között a tudás létrehozását illetően is új dimenziókat nyitott. Ezs jelenti voltaképpen az *új tudás* legbensőbb magját. Az új tudás ellentétben a korábbi tudásokkal sokkal nagyobb mértékben épül a keresés, a felfedezés élményére, az összekapcsoltság biztosította keresésre, felfedezésre. A kommunikáció legelemibb szinten vett felfogására és értelmezésére: a *megosztásra*. Az információk és a tudás megosztására. Ez a megosztás, illetve a megosztott tartalmak felhasználása jelenti azt a tudást, amely a korábbi korszakokhoz képest új helyzetet teremt széles társadalmi rétegek, osztályok körében. Akik több tudást osztanak meg, illetve használnak fel, a hálózat fontosabb résztvevőivé válnak, a figyelem rájuk összpontosul. A figyelem egyenlőtlen eloszlása jelenti a társadalmi egyenlőtlenségek forrását, ami leképeződik a társas kapcsolatok számában is. Ezért beszél Bard és Söderqvist (2002) a *figyelem gazdaságtanáról*. A figyelemmel való ilyen típusú kereskedés a tudás monopolizálásával is együtt járhat, ami a társadalmi egyenlőtlenségeket tovább fokozza. Az új tudás alapvető logikája azonban sokkal inkább a tudáshoz való hozzáférés szerinti egyenlőséget hangsúlyozza. Azt, hogy *minden embernek születésénél fogva joga van hozzáférni az emberiség által felhalmozott tudáshoz*. Az új tudás működése jól megfigyelhető a wikiszoftverek esetében: rendkívül jól látható az *együttműködés*, a *hálózatosság*, tekintettel arra, hogy maga a szoftver kifejezetten ezeknek az e-akcióknak a támogatása érdekében jött létre. A közös együttműködéssel létrehozott, rendszerezett új tudások esetében a szerzőség megállapítása éppen a közös cselekvés miatt alig-alig lehetséges, ezért aztán a szerzői jogok is eltűnőben vannak. A tudás másik eleme a rendszerezésen túl a *tárolás és a visszakereshetőség*. Ebből a szempontból is rendkívül lényeges, hogy az internet kiváló lehetőséget ad a hypertext széleskörű használatára. Az új tudás *hypertextre* épül. Az új tudás esetében olyan információtároló eszközeink vannak, amelyek kapacitása a korábbi kapacitásokkal összehasonlítva szinte határtalan. Ennek következtében a külső memóriatár használata sokkal több információ tárolását teszi lehetővé, aminek igen jelentős hozadéka, hogy az információk ellenőrzésére is jóval több energiát lehet allokálni. Az internet voltaképpen egy olyan memóriatár, amely a korábbiakhoz képest jóval több információt tud tárolni, ellenőrizni, rendszerezni, és nem utolsó sorban kereshetővé, hozzáférhetővé, felhasználhatóvá tenni. Ez a kor-

látlan hozzáférés igen alacsony belepési küszöböt jelent. A küszöb pedig elsősorban a *kompetenciákhoz* igazodik: azokhoz a tudásokhoz, amelyek a *hogyan kell az eszközt használni?* kérdésre adják meg a válaszokat. Annak következtében, hogy a voltaképpen megtelhetetlen memóriakapacitás, azaz a felhő az egyre gyorsabb és jobb minőségű, mindenhol elérhető hálózat következtében szinte bárholonnan hozzáférhető,¹ folyamatos keresésben és így tanulásban vagyunk. Az új tudás ezért jóval nagyobb mértékben, jóval „látványosabban” *befejezetlen*, mint a korábbi korszakokban. Azonban újra és újra hangsúlyoznunk kell a keresés és barangolás tevékenységének jelentőségét, amely teljesen felváltja a többnyire passzív befogadásra épülő olvasást. Ehhez természetesen arra is szükség van, hogy az internetre egyszer felkerült tartalmak ne tűnjenek el. Ezért az új tudás léte szükségszerűen összefügg azoknak az online elérhető archívumoknak, tudástáraknak a létével, amelyek az internetre került tartalmakat próbálják archiválni. Ilyen például az internetarchive.org. Az oldal egyik célja, hogy minden internetre került tartalmat elraktározzon: amolyan internettörténeti könyvtár. Másfelől egyéb – még az előző adatkorszakból származó, ám ma már nem szerzői jogdíjas tartalmakat tároljon és szabadon hozzáférhetővé tegyen (filmeket, könyveket, zenéket). Mindezt a „wiki” elv jegyében. A „wiki” elv az e-akciók olyan drive-jait jelenti, amelyek az új tudás létrehozásában való részvételre ösztönöznek. A már említett megosztáson kívül ilyen elv a *nyitottság* is. Ez azt jelenti, hogy mind az új tudás, mind az új tudást létrehozó közösség nyitott. Az új tudás esetében a nyitottság *lezáratlanságot, széleskörű befogadást* jelent, míg a közösség esetében a közösségbe való beilleszkedés lehetőségét. A részvétel ebben az esetben aktivitáshoz kötött. Akár „tudásfogyasztói”, akár „tudáslétrehozói” oldalról. A tudás fogyasztása egyszersmind véleményezést is jelent, tekintettel az interaktivitásra. A tudásfogyasztó által hasznosnak, „igaznak” minősített tartalom, illetve az értékelésnek megfelelő kiegészítés új és újabb tudások létrehozását is jelenti. Sem a tudásfogyasztás, sem a tudáshoz való hozzáférés nem ismer határokat, ezért a wiki elv szükségszerű része a *globális hozzáférés*. Az új tudás nyitott hozzáférése összefügg azzal, hogy a tudás létrehozásának olyan gyakorlatát terjeszti el széles körben, amely korábban kifejezetten csak a tudással foglalkozók számára adatott meg. És fordítva: a speciálisan a tudás előállítására szakosodottak munkájára is hatással van az új tudás, melynek forrása a *tömegek bölcsessége* (Surowiecki, 2007).

Az új tudás és az új tudás létrehozásában résztvevők közösségeket alkotnak. Tudásközösségeket. Ezeket a tudásközösségeket profitorientáltságuk szerint is csoportosíthatjuk. A for profit közösségek esetében kifejezetten olyan közösségek létrehozása a cél, amelyek egy-egy (üzleti) probléma megoldásáért pénzdíjazásban részesülnek. Ilyen kezdeményezés az innocentive.com, amelynek hálózatában közel 400 000 problémamegoldó dolgozik. Egy-egy probléma megoldásáért akár 100 000 USD jutalmat is kifizettek. A nonprofit közösségek közül érdemes a legnagyobbat, a Wikipédiát és üzemeltetőjét, a Wikimédia Alapítványt példaként felhozni.

¹ Mindvégig hangsúlyoznunk kell, hogy a fejlett világról van szó.

A Wikimédia Alapítvány kifejezetten az új tudás elemeire épülő projekteket üzemeltet, mégpedig az előbbieken említett demokratikus hozzáférést szem előtt tartva. Erre utal ars poeticája is: „Képzeld el egy világot, ahol mindenki szabadon hozzáférhet az emberi tudás összességéhez!” A Wikimédia Alapítvány számos magyar és idegen nyelvű wiki-szoftverrel működő oldal üzemeltetője, fenntartója. Az internetet és a wiki-szoftvereket egyértelműen az új tudás létrehozásának megfelelően használják fel. Az egyenrangú, együttműködő elmék világa (Tapscott és Williams 2007, 287) a Wikipédia. A Wikipédia nem csak abból a szempontból különös, hogy a fenti elvek gyakorlatban jelennek meg benne, hanem amiatt is, hogy megfigyelhető és elemezhető a világméretű lexikon-rendszer használata. Amolyan big data, szabadon hozzáférhető, másolható, alkalmazható big data. Kifejezetten elemezhető a virtuális tömegek bölcsességének működése. Érdemes áttekinteni a Wikipédia rendszerének egyes elemeit.

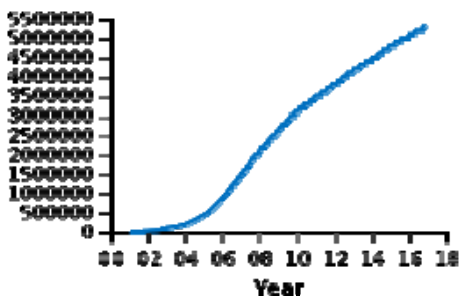
Wikipédia

A Wikipédia számos tartalomfejlesztő projektet működtet. Egyáltalán nem csak egyetlen, enciklopédia oldal jelenti a *Wikipédiát*. Az enciklopédián kívül, az internetarchiv.org oldalhoz hasonlóan a *Wikibooks* oldal szabadon letölthető könyveket gyűjt össze, amely kiegészül könyvek létrehozásával, írásával. A *Wikiversity* egyetemi képzésekhez (blended és e-learning) szolgál platformként, olyan ingyenes kurzusok érhetők el a világ bármely pontjáról, amelyekért gyakran sok pénz kell fizetniük az „offline” egyetemistáknak. A Wikiversity azonban nemcsak egyetemi képzéseket biztosít, hanem az óvodától az egyetemig átfogó oktatási anyagok érhetőek el, azaz egy komplex, integrált oktatási portálról van szó. Lényeges a *Wikinews* kezdeményezés is. Ebben a rendszerben szabadon szerkeszthető híreket olvashatunk. Minden olyan társadalmi rendszer esetében lényeges az oldal, ahol korlátozott a szólásszabadság. A szerkeszthető hírek pedig arra is lehetőséget adnak, hogy első kézből számoljanak be a felhasználók a hír jelentőségű eseményekről. Csodálatos gyűjteményoldal a *Wikispecies*. Az oldalrendszer a földön élő élőlényeket mutatja be: állatokat, növényeket. A leírások részletesen tartalmazzák az élőlények jellemzőit. A *Wikispecies* ugyancsak folyamatosan bővülő oldal. Nemcsak azért, mert az egyes fajok rögzítése időbe kerül, hanem azért is, mert mindig új és újabb fajokra bukkan az emberiség. A *Wiktionary* rendszere ugyancsak nagyszerű kezdeményezés: szavakat gyűjt. Értelmező, etimológiai, szinonima-, antonimaszótár, szólásgyűjtemény. Nem kevesebb célt tűzött ki maga elé, mint hogy „minden nyelv minden szavát tartalmazza”. A *Wikiquote* olyan többnyelvű forrással ellátott gyűjtemény, amelyben filmekből, híres emberektől, könyvekből vett idézeteket gyűjtenek a wikipédisták. A *Wikisource* többnyelvű rendszerében olyan forrásszövegek találhatóak, amelyeket szabad felhasználás céljából gyűjtöttek. Ennél az oldalnál nagyobb népszerűsége van a *Wikivoyage* oldalnak. Az utazási oldal jelenleg 17 nyelven érhető el és kifejezetten aktuális utazási információkat tartalmaz. Nemcsak utazási irodák ajánlatait, hanem egy-egy város, terület, régió utazással kapcsolatos jellemzőit gyűjti össze (pl.

nyitva vannak-e az országok közötti határok stb.). Tekintettel arra, hogy az írott anyagokon kívül más modalitások szerinti tudásokra is szüksége van a felhasználóknak, ezért a *Wikimedia Commons* kezdeményezés az ilyen jellegű tartalmakat gyűjti össze. Olyan szabadon felhasználható kép-, hang-, mozgóképanyagok találhatóak rendszerezve az oldalon, amelyeket nonprofit alapon szabadon lehet felhasználni, módosítani, használatukkal új alkotásokat létrehozni. Nem mehetünk el szó nélkül a *Wikidata* oldala mellett sem, tekintettel arra, hogy az oldal átköt bennünket arra a területre, amely a „virtuális tömegek bölcsességén túl” található. Az oldal célja egyfelől adattárolás, adatmegőrzés. Minden, az oldalon tárolt adat szabadon hozzáférhető. Az oldalon emberek és gépek egyaránt a szerkesztői lehetnek. Ezen kívül vannak tájékoztató és adminisztratív projektek is a Wikimédia Alapítvány kezelésében. Maga az alapítvány felelős a PR tevékenységekért, amely feladatokat a virtuális sajtószoba (Press Room, 2018) használatával végzi. A *Wikimedia Mailservices* felelős a levelezésért, a levelező listákért. A *Wikimedia Outreach* célja a Wikipédiák összehangolása, a jó gyakorlatok gyűjtése. Talán a leglényegesebb feladata az új Wikipédiák felvétele, hiszen a szükséges tematikák folyamatosan változnak, a környezet változásával összhangban. A *Wikimania* oldal nem kevesebbre vállalkozik, minthogy összegyűjtse a wikipédistákat és megszervezze offline találkozóikat. A *Wikistats* oldal a wikipédia szócikkek látogatottságával, a szócikkek szerkesztésével, illetve a Wikipédia egészével kapcsolatban publikálja az adatokat. Valódi, mindenki által használható big data.

A statisztikai oldal adatai szerint az angol nyelvű Wikipédia 2015-ben 14 ember magas könyvoszlop volt. 7473 egyenként 700 oldalas kötet. Mind a szócikkek számát, mind a tartalmak mennyiségét, mind a szerkesztők és szerkesztések számát tekintve folyamatos növekedést láthatunk.

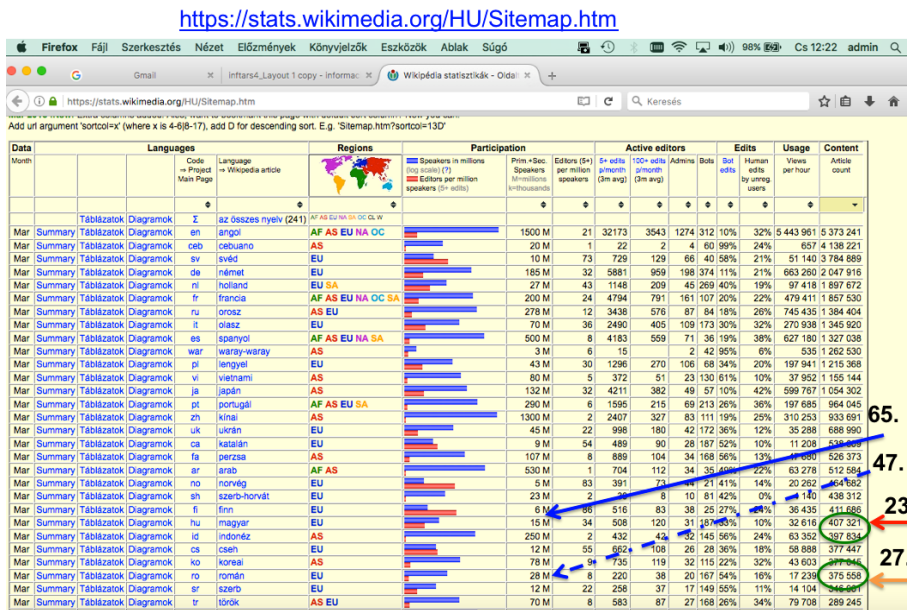

1. ábra. Az angol nyelvű Wikipédia szócikkek számának változása¹

¹ Az itt bemutatott statisztikák a Wikistats következő oldaláról származnak: https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Size_of_Wikipedia#cite_note-stats.wikimedia-1

Láthatjuk, hogy 2001 és 2017 között folyamatosan növekedett a szócikkek száma. E sorok írásakor mintegy 5,6 millió angol szócikket tartalmaz a Wikipédia. Az ábráról látható, hogy a növekedés üteme az utóbbi években csökkent. Ennek oka egyfelől az, hogy egyre több, tematikusan elkülöníthető Wikipedia jött létre – ahogy azt az előzőekben láthattuk. Másfelől az is, hogy egyre több nyelven készülnek Wikipédiák, egyrészt azért hogy a belépési küszöb még alacsonyabb legyen, másrészt azért, hogy segítse mindazokat, akik társadalmi helyzetüknél fogva nem beszélnek az anyanyelvükön kívül más nyelvet. Azaz, az esélyegyenlőség biztosítása érdekében. A magyar nyelven írt Wikipédia külön csemegét jelent, ezért érdemes egy pillantást vetnünk a különböző nyelveken készült Wikipédiák néhány jellemzőjére. Ezt mutatja a következő ábra.

2. ábra. Különböző nyelveken készült Wikipédiák jellemzői

A lista elején az angol nyelv áll. Angolul mintegy 1,5 milliárd ember beszél, és ezen a nyelven készült a legtöbb szócikk is. A statisztika szerint a magyar nyelvet 15 millió ember beszéli világszerte. Ezzel a magyar a 65. leggyakrabban beszélt nyelv a rangsorban. A román nyelvet 28 millió ember beszéli, amivel a 47. legelterjedtebb nyelv. A magyar Wikipédia mintegy 407 321 szócikket, a román 375 558 szócikket tartalmaz. Ezzel a magyar a 23., míg a román a 27. legnagyobb Wikipedia. Az adatok egyértelműen mutatják azt a sajátos történelmi helyzetet, amibe Magyarország, a magyar kultúra a 20. században került. Viszonylag kis nyelvről van szó, miközben viszonylag sok szó-

cikk íródott rajta. Azaz a magyar nyelvet beszélők számára fontosabb a Wikipédia szócikkeinek gyarapítása. Ugyanezzel a módszerrel lehetséges a szerkesztők, a szerkesztések számának a vizsgálata is. A szerkesztőkről, demográfiai jellemzőikről azonban keveset tudunk, mivel elsősorban nem a nevük, nemük, iskolai végzettségük stb. határozza meg, hogy az általuk végzett szerkesztések hasznosak-e vagy sem. Indikátorként érdemes lehet egy német nyelvű felmérésre utalni. Az ARD-ZDF Online Studie 2014-es felmérésére. A következő táblázat ennek a felmérésnek az eredményeit mutatja.

	Σ	életkor (évesek)							iskolai végzettség		
		14-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-	alap	közép	felső
Wikipédia	74	95	93	81	77	61	47	32	51	83	88
Videóportálok	60	91	87	71	62	43	25	13	49	64	70
Kapcsolathálózati portálok	46	87	80	55	38	21	16	6	36	52	46
Fénykép-gyűjtemények, tárhelyek	27	28	38	37	26	16	17	13	20	27	36
Foglalkozási hálózatok	10	5	14	19	13	4	2	0	3	9	25
Blogok	16	18	31	19	17	7	3	5	8	16	29
Twitter	7	22	10	7	5	3	4	0	4	8	11

1. táblázat. Különböző típusú, német nyelvű tartalmak látogatottsága iskolai végzettség és életkor szerint 2014

A táblázatra nézve jól látható, hogy még a legfiatalabb korosztály esetében is a Wikipédia volt a leglátogatottabb oldal, és nem volt ez másként az iskolai végzettség csoportjai szerint sem. Tekintettel arra, hogy nonprofit projektről van szó, igen kevés ilyen jellegű, elsősorban közszolgálati kutatás érhető el, miközben rendkívül fontos volna megismételni (a magyar nyelvű Wikipédia esetében is). Azt mindenesetre állíthatjuk, hogy a Wikipédia kifejezetten gyakran látogatott oldalrendszer, nemcsak magyar nyelven, hanem angolul, illetve más nagy nyelveken is. Sokakat elér, sokakra hatással van.

A Wikipédia működési szabályairól

Mindenképpen ki kell emelni néhány szabályt, amely szerint a Wikipedia működik, amelyet be kell tartaniuk a szerkesztőknek, a felhasználóknak. Ahogy eddig is láthattuk, talán az egyik legfontosabb szerkesztési elv a *szabadság*. Minden tartalom szabad, ami azt jelenti, hogy szabadon felhasználható, módosítható, azonban pénzzé nem tehető. A szabadság megmutatkozik abban is, hogy lehetséges név nélkül szerkeszteni. Ez azt jelenti, hogy bejelentkezés nélkül, csupán IP címmel lehet szerkeszteni a szócikkeket. Természetesen névvel is lehetséges, így visszakövethetővé válhat a szerkesztés és a szerkesztő is. A Wikipédia kifejezett segítséget ad kezdőknek, mind technikai, mind tartalmi értelemben.

A Wikipédiával kapcsolatos kritikák egy jelentős része az enciklopédia *megbízhatóságával* függ össze. Ezt számos eszközzel próbálja megteremteni a rendszer, viszonylag jó eredményekkel. Így szerkesztési *irányelvek* állnak segítségre a szerkesztőknek, amelyekben a Wikipédia például összefoglalóan jelzi, hogy mire jó az oldal, s mire nem (pl. nem hirdetőfelület stb.). A Wikipédia rendszerén belül több gyakorló terület is létrejött: így kialakítottak egy úgynevezett *homokozót*. Ez arra jó, hogy a felhasználók gyakorolják a szerkesztési technikát, mielőtt élesben is szerkesztenék az oldalakat. Másfelől az új enciklopédisták felkérhetnek *mentorokat*, akik segítenek az új szerkesztők első lépéseinek megtétele során. A megbízhatóság megteremtése érdekében, akárcsak a hagyományos könyvek esetében, a szerkesztők *hivatkozásokat* használnak. Ezek lehetnek külső, illetve belső *hivatkozások*. Az idegennyelvű Wikipédia-oldalak is összességében külső hivatkozásoknak számítanak. Mégpedig azért, mert az adott nyelv Wikipédia-rendszere arra törekszik, hogy a rendszeren belül tartsa a felhasználót. A hivatkozások ezzel együtt a tudományos munkákhoz hasonlóan „bizonyítékul” szolgálnak. Lényeges, hogy minden szócikk esetében elérhető a *laptörténet*. A laptörténetben meg lehet nézni, hogy mikor, ki és hogyan alakította át a szócikket, vagyis nyomon követhető. Lényeges eleme, hogy minden szócikknek van egy *vitalapja*. A vitalapon meg lehet beszélni a vitás tartalmakat, mielőtt azok a szócikk részét képezik. Ezek az eszközök azonban még mindig kevésnek bizonyulhatnak, hiszen előfordulhatnak például szándékos rongálások, illetve rendkívül megosztó tartalmak. Ezeket az úgynevezett *járőrök* ellenőrzik. Járőrök lehetnek robotok (bot) és emberek is. A járőr a szándékosan pusztító, illetve a *Wikietikett*et nem tiszteletben tartó tartalmakat törölhetik, az ilyen jellegű változtatásokat eszközlő felhasználókat (ideiglenesen) ki is tilthatják (a szuper szerkesztési jogosítvánnyal rendelkező szerkesztőknek, adminisztrátoroknak – akik igen kevesen vannak – viszont minden rendszergazdai jogosítvány a rendelkezésükre áll). A Wikietikett része az *udvariasság*, az *együtműködés*. Lényeges, hogy *semleges nézőpontból* kell a szócikket szerkeszteni. Szabály, hogy 24 órán belül háromnál többször nem lehet visszaállítani az adott oldalt (így biztosítva azt, hogy megmaradjon a rendszer dinamizmusa), tehát egyszerre megvédeni a vandalizmustól a szócikket, ugyanakkor biztosítani a szócikk fejlesztését. A Wikietikett része, hogy nem lehet jogilag perrel fenyegetőzni. A zaklatás kitiltást von maga után. Hangsúlyozni kell, hogy a Wikipédia a tudás szabad felhasználására, terjesztésére hivatott oldal. A fentiekben felvillantott szabályok mindegyike az új tudáshoz való hozzáférést biztosítja. Lényeges megkülönböztetni az olyan oldalaktól, amelyek külalakjukban talán úgy néznek ki, mint a Wikipédia, azonban sem szerkesztési, sem tartalmi elveikben nem hasonlítanak rá, sőt kifejezetten ellentétesek vele. Ilyen például a Metapedia. A Metapedia úgy néz ki, mint a Wikipédia. A tartalmakból azonban rögtön észrevehetjük, hogy megközelítésében egy nemzetközi szélsőjobboldali portál. Hitvallása szerint alternatív enciklopédia a kultúráról, filozófiáról, tudományról, politikáról és történelemlről. Bizonyos szócikkeket a Wikipédiáról másolták át. Ám amint megpróbáljuk szerkeszteni a szócikkeket, rögtön észre is vesszük, hogy ez nem lehetséges. A szerkesztések csak akkor jelennek meg, ha az enciklopédia szerkesztője

elfogadja azokat. Azaz az oldal központilag ellenőrzött. A Wikipédia esetében egy úgynevezett „nem ellenőrzött” oldalra kerül a szerkesztés, és ha a felhasználók elfogadják, akkor a következő lépésben e szerkesztés a szócikk részét fogja képezni. Tehát a döntést a felhasználók és nem a szerkesztők mondják ki. A Wikipédia esetében a szuper szerkesztői jogosultságokat kizárólag vandalizmus, illetve szerzői jogdíjas tartalmak másodközlése esetén „vetik be”.

A Wikipédia egyértelműen a korszerű tudás használatára épül. A nonprofit közösség tagjai számos alprojekttel azon dolgoznak, hogy a tudást mindenki számára hozzáférhetővé tegyék. Segítsék azokat, akik nem, vagy csak nagyon nehezen férhetnek hozzá az új tudáshoz. Támogatják a gyermekek oktatását, lehetőséget adnak az egyetemi tananyagok eléréséhez. Könyveket, filmeket juttatnak el a világ minden pontjára. Olyan együttműködési platformot biztosítanak, amelynek segítségével új tudás hozható létre. Adatok tárolását biztosító projektként biztonságosan tárolnak, elérhetővé tesznek, rendszereznek emberek és gépek által gyűjtött adatokat.

A virtuális tömegek bölcsességén túl: új tudás 2.0

Ahogy a dolgozat elején jeleztem, korszerűtlen elmékedésekről van szó e dolgozat jelentős részében. A Wikipédia rendszere a világ számos területén (ezek közé értve Közép-Kelet-Európa országainak bizonyos területeit is) még korszerűnek számít. Ahogy láthattuk, számos lehetőséget biztosít arra, hogy az új tudás gyarapodjon és hozzáférhetővé váljon. Bizonyos értelemben a Wikiédia konstruálja a valóságot – amennyiben kereséseink során az első találatok között jelennek meg azok a szócikkek, amelyek a keresett tartalomhoz vezetnek.

Már utaltunk a Wikidata oldalra, s felvillantottuk, hogy tartalmát mind humán, mind gépi adatgyűjtések gyarapítják. Erre a logikára épülnek azok a big data alapú alkalmazások is, amelyeket talán a leggyakrabban használunk, amikor a keresőmotorokat alkalmazzuk. Ebben az értelemben az *új tudás 2.0* ezeknek a keresőmotoroknak a találatáiból épül fel. Például arról van szó, hogy a keresőmotorok olyan tanuló algoritmusokat alkalmaznak, amelyek „megtanulják”, hogy a felhasználók bizonyos kulcsszavak esetén mely tartalmakat találnak hasznosnak, s melyeket nem. A felhasználók által gyártott ilyen típusú tartalmak összességében tudtuk és akaratok ellenére gyűjtött adatok, amelyeket más felhasználók szolgálatába állít a rendszer. Ebben az esetben például arról van szó, hogy a keresőmotor a felhasználó számára megjelenített találatokkal konstruálja azt a világot, amelyet a felhasználó meg akar ismerni. Az adatok ráadásul nem csak a felhasználók tevékenységeiből keletkeznek, hanem a dolgok internete (Internet of Things) következtében temérdek adat keletkezik a nem humán aktorok részéről is. *Adatvilágban* élünk, és ezek az adatok konstruálják számunkra is és az intelligens gépek számára is a világot. Lényeges, hogy „mesterséges” vagy „természetes” adatokról van-e szó. Az új tudás 2.0 sokkal inkább természetes adatok felhasználására épülő tudás. Ez azt jelenti, hogy nem kérdőíves

vizsgálatokból, hanem valós cselekvések valós adataiból kinyerhető tudásról van szó. Egyfelől lehetséges, hogy szenzorok és algoritmusok révén az emberi akarat tudta nélkül kerüljenek összegyűjtésre az adatok. Másfelől legalább ennyire lényeges, hogy ne visszaemlékezésekből és percepciókból, hanem valóságos cselekvésekből származó adatokkal álljon elő az *új tudás 2.0*. Ezért is van rendkívüli jelentősége az *adatbányászatnak*, amelyet manapság öntanuló gépi algoritmusok vezényelnek. Lényeges, hogy az adatbányászat által felállított modellek az *új tudás 2.0* esetében nem sztochasztikus, hanem determinisztikus kapcsolatokkal számolnak. Ez azt jelenti, hogy az összefüggések feltárása során nem valószínűségekkkel, hanem pontos számítási eredményekkel dolgozhatunk. Ezek az összefüggések nem csak leíró, de prediktív tudásokat is generálnak (Csepei és Prazsák, 2003).

Az adatfeldolgozás a mesterséges intelligencia egyik legfontosabb eleme. Az erős mesterséges intelligencia hívei amellettt érvelnek, hogy a világ rövid időn belül a gépek hatalmába kerül. A gépekébe, amelyek önmagukat továbbfejlesztve mintegy szuperintelligens géppé válnak. Az erős mesterséges intelligencia híveivel szemben állnak azok, akik sokkal inkább a hibriditást hangsúlyozzák. Azt, hogy ember és gép együttműködése teremti meg a legintelligensebb „jószágot”. Ezekben az esetekben a tudás gépi útra tér, a tömegek bölcsessége a tömegek irányításává és megfigyeltségévé alakul. Ez viszont jócskán túl van a tömegek bölcsességén.

KÖNYVÉSZET

- Bard, Alexander és Söderqvist, Jan, 2002. *Netocracy – The New Power Elite and Life After Capitalism*. London, Pearson Education.
- Castells, Manuel, 2005. *Az információ kora – Gazdaság, társadalom, kultúra I. kötet. A hálózati társadalom kialakulása*, Budapest, Gondolat–Infonia.
- Csepei György és Prazsák Gergő, 2003. Paradigmaváltás a szociológiában, *Kultúra és Közösség*, 7, (4), 41-46.
- Karácsony András, 2002. Schelsky és az értelmiségi uralom, *Jogelméleti Szemle*, 2. [Letöltés időpontja: 2014. augusztus 26.]. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/karacsony10.html>
- Kreibich, Rolf, 1986. *Die Wissenschaftsgesellschaft*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Machlup, Fritz, 1962. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- McLuhan, Marshall, 1962. *The Gutenberg Galaxy: the making of typographic man*, Toronto, Canada, University of Toronto Press.
- Nora, Simon és Minc, Alain, 1980. *The Computerization of Society: A report to the President of France*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
- Rogers, Everett, 2003. *Diffusion of Innovations*, 5th Edition. iBooks, New York, Toronto, Sydney, Singapur, Free Press.

- Schelsky, Helmut, 1961. *Der Mensch in der Wissenschaftlichen Zivilisation*, Cologne and Opladen, Westdeutscher Verlag.
- Stehr, Nico, 2002. A tudástársadalmak, *Információs Társadalom*, 2 (3), 5-22.
- Surowiecki, James, 2007. *A tömegek bölcsessége – Miért okosabb a sokaság, mint a kevesek?* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Tapscott, Don és Williams, Anthony, 2007. *Wikinómia. Hogyan változtat meg mindent a tömeges együttműködés*, Budapest, HVG Könyvek.
- Press Room, 2018. Elérhető: https://wikimediafoundation.org/wiki/Press_room (2018.04.31.)
https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Size_of_Wikipedia#cite_note-stats.wikimedia-1 (2018.04.31.)